

Smid Róbert

Futáshoz füveskönyvet írni

Miután az elmúlt években nagy sikerrel futott az Új appendix sorozata a Tiszatájonline-on – amelyben talált fotókhöz írt egy-egy bekezdést –, illetve a Terepszemle rovat a Szifonon – melynek darabjai a manapság divatos irodalmi városbejárásokként teszik olvashatóvá magukat – Neszlár Sándor új, jobb híján kísérleti regénynek nevezhető könyvébe mindkét vállalkozásából vándoroltak át mondatok. Márpedig az Egy ács nevelt fiának lenni az elején egyértelművé teszi, hogy ön maga legkisebb részének a (számozott, magában álló) mondatot tekinti. A mondatok végül szám szerint IIII-et adnak ki plusz 100 a mellékletben – 10 fő fejezettel, a római számozással operáló bevezetővel és egy két részre osztott függeléssel együtt. Mint azt az első lapokról megtudjuk, a futásnak és az írásnak az újramezdése kéz a kézben jártak Neszlárnál, azonban a mondatok jelentős részét, ha visszatérni látszanak is ehhez az eredethez, egészen biztos, hogy nem találják meg Sopotnik Zoltán Futóalbumjában. A futás tematikailag ugyanis csak a könyv elejét uralja, ezzel megalapozva a szöveg ritmusát.

A futás napjaink kultikussá stilizált cselekvése – mely a legkülönbözőbb életmódbeli és technikai kellékekkel van ellátva az időbeosztástól és diétaszabályozástól kezdve az eltérő terepekre szabott cipőkön keresztül az okosórákig –, a kötet pedig úgy avatja (újra) hétköznapi aktivitássá az irodalommal történő összekapcsolása során, hogy az a nyomhagyás általános vágyát és dinamikáját artikulálja. Hol úgy, hogy a megszólaló a megtett távon vele maradt mondatokat közvetíti, vagyis azokat a frázisokat eleveníti fel, amelyek már nyomokként vésődtek az emlékezetébe. Hol pedig a még előtte lévő távra koncentrálnak, vagyis a mondatok elébe mennek annak, hogy egy saját emlékekkel összekapcsolódva rezdüljenek az olvasó tudatában is. Ez aztán persze kiterjesztődik a társas interakciók valamennyi intézményesített formájára (az esküvőktől a focimeccszen keresztül a házibulikig) úgy, hogy a motivációkat, az előtörténeteket homályban hagyva teljesen csak a másokban hagyott benyomás lesz a szövegek fókuszába állítva, így a befogadót az átélt hasonló helyzetben gondolkodtatja el a szöveg. Vagyis azon, hogy a rajta kívüli részvevőkben miként csapódhat le a cselekedete: „Esküvőn rokonok riadt tekintetének keresztüzében táncolni a menyasszonnyal.” Az impresszióban természetesen (azazhogy jó dekonstruktivista szemlélet szerint) ugyanilyen jelentőséggel bírónak kell lennie valami nem meglétének, nem jelenlétének

is. Ekképpen a hiányból fakadó nyomhagyás, a hiány lenyomata a többnyire főnévi igeneveket állítmányi pozícióba helyező mondatok modalitásának elmaradhatatlan járulékaként értelmezhető: „Házibuliban úgy választani a zenét, mintha te is itt lennél.” Azt pedig, hogy a hiány veszteségként vagy éppenséggel valami pluszként, esetleg lehetőségként tehető jelenvalóvá, már az egymásra következése alakítja ki ezeknek a hangulat kijelentéseknek.

A Neszlár-féle kísérleti próza saját pályakijelölése ezért nem vág egybe azzal az ösvénnyel, amelyet Deres Kornélia követett a Bábhasadásban: Neszlárnál a futósávok és a sugárutak nem azonosulnak a neuronhálózatokkal, annak ellenére sem, hogy a gondolatok, emlékek és benyomások egymásba játsása ugyanúgy a kötet szervezőelemeként szolgál, mint Deresnél. Az Egy ács nevelt fiának lenni jóval asszociatívabb, ám kevésbé trajektóriákkal dolgozik, mint a Bábhasadás, így a gondolatársítások szülte széttartásokból kiiktathatatlan feszültség a képalkotási technikák szintjén is máshogy csapódik le. A mondatok egyrészt anticipálják az utánuk következőket, ekképpen néha két-három soron keresztül ténylegesen kapunk egy minitörténetet („Megszámolni az aprót távozás után.” „A pincér szemét nézni, miközben átadja a véletlenül lemaradt ezrest.”; „Felelni a járőrnek, tudni a jelszót.” „Nyergelj, fordulj!”), azonban legtöbbször pontosan az vált ki esztétikai hatást, hogy nem azonnal találunk folytatást, így viszont a szöveg bizonyos, eredetileg tragikus potenciállal bírónak feltételezett kijelentéseket leplez le kifejezetten melodramatikusként: „Három napig gondolkozni, végül a halál helyett az életet választani.”. Másrészt az anticipáció párjaként perszeverációkba ütközünk, vagyis bizonyos mondatokban más mondatok visszhangzódnak, nem mindig tematikusan, inkább atmoszferikusan, vagy egy, az olvasó által konstruált narratív lánc feltételezett elemeiként: az előző példa előzményének is olvasható a következő: „Amikor megláttam

a kézzel címzett borítékot, és hogy milyen olvashatóan írtad le a nevem, akkor már tudtam, hogy hiba lesz elolvasni a leveled, de kíváncsi voltam, és egy kicsit reménykedtem is, hátha nem lesz igazam.”; vagy az „Elkezdeni végre az akol kisöprését.” ugyanúgy vonatkozhat az egyszerű háztáji munkára, ahogy a kulturális életben való érvényesülésre, vagy ha egy korábbi mondattal, a „Világvallást alapítani.”-val olvassuk össze, akkor Krisztusnak, egy ács nevelt fiának a születésére is lehet allúzió.

A regény (?) prózapoetikájának legfőbb szervezőeleme mindenesetre az a közötti látszólagos ellentmondásban jelölhető ki, hogy az elbeszélő törekvése szerint mindent ki akar zárni cselekvés közben, tehát a percepcióját filterezni és tompítani akarja (pl. futás közben figyelmen kívül hagyja a szurkolókat, az időt stb.), ugyanakkor a lehető legintenzívebben, kiélezett érzékekkel akarja befogadni a saját rezdüléseit és a tettei által vert hullámokat. Ezzel állítható párhuzamba egy másfajta ambivalencia, amely ugyanakkor markánsabban mutat rá az Egy ács nevelt fiának lenni egyik pregnáns kérdésére: annak ellenére, hogy a megszólaló cikázó gondolatai szülte mondatokat olvasunk – melyek kaotikusságát csak fokozza a külső világ vakuszerűen bevillanó érzékeléseinek jelenléte (táblák, homlokzatok, lámpák stb.) –, a szöveg úgy áll előttünk, hogy azt az előrehaladásban a visszatekintés ritmusa ütemezi. Szabályosság még a változó tempóban és asszociatív kapcsolódásokban is fellelhető, de vajon hol jelölhető ki rend és káosz e viszonyában a szabadság állapota; saját testünk, emlékezetünk és percepciónk szabadságáé? Annál is inkább sarkalatos pontként jelenik meg ez a kérdés a kötetben, mert bizonyos helyeken a pálya kitaposásának projektje mintha eredendően kudarcra ítéltnek mutatkozna. Egyrészt akkor, amikor a legmélyebb hétköznapi nyomot nem a megszólaló hagyja, hanem rajta hagyják: a szórakozóhelyek pecsétjei például. Másrészt akkor, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy az irodalom nem ír mindenre – korrektúra-

jelekkel nem lehet mindent megoldani, az életben folyton marad valami sajtóhiba.

Élet és irodalom kapcsolatát tekintve ugyanakkor felvetődik az is, mennyiben és milyen aspektusokból azonosítható a kötetnek a mindennapokat poetizálni kívánó törekvése. Először is találkozunk azokkal a megoldásokkal, amelyek oly' jellemzőek voltak a magyar posztmodernre, vagyis a hétköznapi rutinból ismerős mondatok épülnek be az irodalomba, egymástól távol eső konnotációs mezőket egyszerre érvényesítve: „Előbb olvashatóan, utána írjam csak alá.” Esetleg valamely bölcséleti epizódra történő allúzió szerepeltetése is ide sorolható: „Felidézni az álmot anyámmal, miközben a bécsi pszichológus dörzsöli a tenyerét.” Másodsor, az ilyen passzusok hatására az olvasó hozzákezd az allúziók és vendégszövegek azonosításához, márpedig ezekből akad bőven, Tandori talált tárgyától Mészöly atlétájának halálán keresztül Esterházy Kis magyar pornográfiájáig (az 501–550. mondatok a Mit állítunk? fejezetet idézik meg számomra legalábbis). A könyv azonban látványos erőfeszítéseket tesz arra, hogy nekifeszüljön ezeknek a bejáratott olvasásmódoknak. Például valahányszor metafikciós, önreflexív gesztusként olvassuk egy-egy számozott mondatát („Elrontani a mondatok számozását”, „Számozott mondatokat írni egy készülő családregegyhez.”), és ezzel kizökkentjük magunkat a kötet által generált befogadói ritmusból, a szöveg egyből kigúnyolja az ilyesfajta eltévelyedésünket: nincs elrontott számozás, ahogy családregegy sem bontakozik ki a lapokon – legfeljebb egy kronológiát felrúgó Bildungsroman olyan tinédzser- és egyetemista kori passzusokkal, hogy „Ha ugyanazzal a tartalommal megírom, csak más szavakkal, akkor elfogadják?”, „Utolsó cigit fordítva meggyújtani.”, „Rágót mindig lenyelni.”. Ha mindenképp valamely trendhez gondoljuk társítani az Egy ács nevelt fiának lennit, akkor talán a Németh Gábor legutóbbi köteteiben érvényesített elv áll hozzá a legközelebb: miként lehet egyetlen mondatban, mondattal egy

képet vagy jelenetet leírni, megalkotni vagy újraalkotni, és mindezt miként befolyásolja az emlékezetműködés.

Mindenkire vár egy mondat; az olvasó meg önkéntelenül átveszi a szöveg ritmusát, hogy aztán az ő elméjében is összefolyjanak a villódzó képek az egymást ütemesen követő mondatokkal. A fejezeteket záró, bekezdésnyi terjedelmű mondatok, amelyeknél ott van a történések kontextualizálása is, feszültséget teremtenek mind az egyértelmű allúziókkal („Egy versben égve hagyni a villanyt.”), mind a csak egyértelműnek tűnő kijelentésekkel a fikcióról („Indiánregényt írni, anélkül hogy láttál volna egy élő indiánt is.”), mind pedig a nagyon direktnek ható, ám valójában beazonosíthatatlan deixisekkel („Smárolni egy ismert zenész feleségével.”) szemben. Ugyanakkor e szétartás leple alatt még is csak egymásba mosódik az apa halála után a valódi anya személyére való rádöbbenés novellája (900. mondat) a konkrét történeti rámutatásokkal („Hónapot neveztetni el magamról.” „Ihletre várva nézni az égő várost.”; „Megfázni egy temetésen.”; „Megtagadni háromszor is, akit nem lenne szabad.”) vagy a rekordszerű feljegyzések változékonyságával („Az adott pillanatban a leggyorsabb futónak lenni a világon [9,69 9,58 mp] – a rögzített a felülírhatóval.

Végző soron miként ajánlja fel magát így a kötet olvasásra? Az bizonyos, hogy az utalásokat vizslató olvasót is behúzzák a mondatok, aki kénytelen-kelletlen, de rááll a regény (!) pályájára: együtt éljük meg az emberi drámákat, amelyek hiába köthetők egy emberhez vagy csoporthoz, szükségszerűen túlnő rajtuk azok hatásmezeje („Az esélytelennek szurkolni kilencven percen át, évtizedekig.” „Ezüstérmesnek lenni, amikor az egész világ aranyat várt.”). Egy olyan flow-ba kerülünk, amely közösséget épít a gondolatok hétköznapiságával, de leginkább azzal a móddal, ahogyan azok egymáshoz kapcsolódnak, hiszen felismerjük saját asszociációs technikáinkat is az Egy ács nevelt fiának lenni önszerveződésében. Talán ez lehet az oka annak, hogy íróaka-

démiás mentoráltjaim véleménye szerint legalább annyira alkalmas Neszlár új könyve arra, hogy Instagramra lehessen posztolni az egyes mondatait, mint amennyire Kemény Gabriella vagy Simon Márton költészetének tagadhatatlan az ilyesfajta irányultsága. De a távokat követő lihegés története egyben tisztítómunka is: egy idő után az elbeszélő-

vel együtt adjuk ki magunkból a gondolatokat, a lecsapódott pára pedig finoman elvegyül a szöveghagyomány permetjével és az emlékeink izzadság- és könnycsepjeivel.

(Neszlár Sándor: Egy ács nevelt fiának lenni, Magvető, 2018)

Németh János: Korpusz